

**ПОЕТАПНА МЕТОДИКА ФОРМУВАННЯ МУЗИЧНО-СЛУХАЦЬКОЇ КУЛЬТУРИ ПІДЛІТКІВ
МУЛЬТИМЕДІЙНИМИ ЗАСОБАМИ**

Розкрито методика формування слухацької культури підлітків засобами мультимедійних технологій на уроках музичного мистецтва, що складається з трьох етапів: підготовчого, інформаційно-пізнавального, активно-творчого. Обурнтовано напрямки розвитку кожного з етапів, розроблено три блоки методів: методи мотивації учнів до формування слухацької культури засобами мультимедіа; методи, спрямовані на підвищення самопізнання учнів засобами мультимедіа; методи активізації самовдосконалення музично-слухацької діяльності підлітків засобами мультимедійних технологій.

Ключові слова: музично-слухацька культура, мультимедійні засоби, урок музичного мистецтва, учні підліткового віку, поетапна методика.

Постановка проблеми. Однією з визначальних тенденцій сучасної освіти є її інформатизація, яка відбувається в усіх освітніх ланках. На сучасному етапі розвиток мистецької освіти передбачає якісну зміну підходів до визначення змісту, форм і методів пізнавальної діяльності учнів. Актуальною стала потреба розвитку музичної освіти в комплексі з сучасними комп'ютерними технологіями, які надають нові можливості для інтенсифікації освітнього процесу. Процес інформатизації освіти наразі торкнувся й її мистецької складової, зокрема, загальної музичної освіти, що засвідчують численні науково-педагогічні розвідки вітчизняних та зарубіжних науковців (Т. Бабенко, Ю. Сгорова, М. Жалдак, Н. Ішук, В. Качала, Н. Клевцова, Н. Клемешова, В. Лапінський, А. Лійник, Л. Гаврілова, І. Горбунова, Т. Піскунова, О. Смолянинова, М. Тукало, О. Чайковська, О. Чубукова, М. Шут, Дж. Арвейлер (J. Arveiller), Р. Ешлі (R. Ashley), Дж. Орфен (J. Orthen) та ін.), які наголошують на необхідності введення інформаційно-комунікаційних технологій у музичне навчання задля його перетворення на високохудожній і високотехнологічний процес. Учені доводять підвищення ефективності музично-педагогічного процесу завдяки застосуванню комп'ютерних навчальних технологій. Розробляються нові програмні засоби, які гнучко поєднують педагогічний інструментарій традиційного навчання музики та можливості комп'ютерних технологій, дозволяють використовувати музичний комп'ютер як професійний інструмент майбутнього фахівця [3]. Отже, комп'ютеризація музичної освіти наразі може стати додатковою мотивацією навчання музики сучасного учня.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Основоположене значення для науково-педагогічного вирішення проблеми формування естетичної, зокрема слухацької культури, мають дослідження у галузі психолого-педагогічної науки таких вчених, як: Б. Асаф'єв, Л. Виготський, С. Рубінштейн, Б. Теплов, Б. Яворський; формування і розвиток у школярів різного віку естетично-музичного сприйняття (С. Волчегорська, О. Рудницька, О. Ростовський, І. Цой та ін.); формування естетичного ідеалу (А. Верем'єв, Н. Кучерява, Г. Падалка та ін.); формування естетичного досвіду (М. Горбунова, І. Зязюн, Б. Рачина); розвиток естетичних уподобань (А. Полозова, І. Сусаніна та ін.); вдосконалення потенціалу особистості засобами музики (Е. Абдуллін, Ю. Алієв, Д. Кабалецький, А. Козир, Г. Падалка, О. Рудницька, О. Хижна, В. Шацька, О. Щолокова та ін.).

Мета статті полягає у висвітленні поетапної методики формування слухацької культури учнів підліткового віку з використанням мультимедійних засобів.

Результати дослідження. Робочою гіпотезою педагогічного експерименту було твердження щодо того, що ефективний музичний розвиток школярів може бути досягнутий шляхом педагогічно доцільного та науково-обґрунтованого впровадження в освітній процес системи формування слухацької культури учнів підліткового віку засобами мультимедійних технологій. Мета експерименту полягала в підтвердженні

гіпотези дослідження і перевірки ефективності та результативності системи формування слухацької культури учнів підліткового віку засобами мультимедійних технологій на основі аналізу кількісних і якісних показників навчання в контрольних та експериментальних класах.

Перший, підготовчий етап формування методикою розвивався за такими напрямками: актуалізація та мотивація учнів до навчально-музичної діяльності з використанням мультимедійних засобів, встановлення відповідних пріоритетів; адаптація у мультимедійних засобах, розширення слухацького досвіду з музичного репертуару за рахунок поповнення власних інформаційних здобутків; поширення художньо-музичних знань (історичних і теоретичних відомостей про музичну культуру); рефлексія власних можливостей стосовно використання мультимедійних технологій у навчально-музичній діяльності, поглиблення зацікавленості у підвищенні власного рівня музично-слухацької самопідготовки (засоби музичної виразності, формоутворення, розвиток музичного образу, оцінка). Підготовчий етап передбачає використання зразків музичних творів, які доповнювалися інформацією про автора музики, виконавця, ансамблю тощо, а також аналізом історичних, естетичних і соціальних коренів і засад виникнення, розвитку та функціонування різних жанрів, стилів і сучасних напрямів музики [2]. З метою стимулювання позитивного ставлення учнів до формування слухацької культури мультимедійними технологіями складалися карти інтересів і діагностика самовизначення; вивчалися і оцінювалися музичні здібності і творчі можливості підлітків; проводилася корекція навчальної програми відповідно до рівня загального розвитку і очікувань школярів. Отже, засобами стимулювання мотивації учнів до формування слухацької культури мультимедійними технологіями з'явилися: вільний вибір музично-практичної діяльності, «зараження потребами», короткострокові творчі плани, спонукання до музичної діяльності, заохочення, переконання з елементами навіювання і створення ситуацій, що стимулюють усвідомлення підлітком себе як суб'єкта діяльності і вихід за репродуктивний рівень. Найбільш ефективними методами взаємодії педагога і учнів-підлітків на цьому етапі виявилися: лекції-бесіди, навчально-пізнавальні ігри (музичні конкурси та вікторини, складання та розгадування музичних кросвордів); визначення близької і середньої перспективи (виступають в ролі збудників слухацької культури учнів через формування інтересу до музичної діяльності); метод емоційної драматургії (спрямований на активізацію емоційного ставлення до музичного мистецтва). На основі принципів емоційного контрасту або послідовного збагачення і розвитку одного емоційного тону вирішується завдання співвіднесення пропонованого у програмі варіанти побудови уроку з конкретними умовами, рівнем музичного та загального розвитку учнів, визначається найкраща послідовність форм та видів музичних занять в умовах даного класу; метод емоційного впливу (спрямований на розвиток спроможності «проживання» музики, її настрою і передбачає створення

установки на емоційно-духовне спілкування з мистецтвом, досягнення резонансу у сприйнятті музики); метод створення ситуації успіху (особливо необхідно в тих випадках, коли підлітки проявляють старання у виконанні завдання, але відчувають труднощі). Позитивна оцінка і заохочення педагога допомагають створити обстановку розкутості, особливо необхідну для творчості: метод створення ефекту здивування; дискусія; створення індивідуальних репертуарних списків музичних творів; письмове нотування історичних відомостей про досягнення видатних музикантів; пропедевтичне ознайомлення з музичною спадщиною різних культур засобом перегляду спеціальних Інтернет-програм; складання словників термінів.

Другий етап формувальної методики, інформаційно-пізнавальної, розвивався за такими напрямками: збереження мотивації стосовно використання мультимедійних засобів у музично-навчальній діяльності підлітків та залучення їх до набуття інформаційної та музично-слухацької грамотності; поглиблення знань з музичного мистецтва, розширення музичного репертуару зі слухання (поповнення власних програм); набуття музично-слухацьких компетенцій з опанування методик слухання музики; критичне осмислення та самооцінка власних надбань, поглиблення зацікавленості самостійною музичною діяльністю, підвищення власного рівня спеціальних музично-слухацьких надбань. На цьому етапі виявилися доцільним проведення тематичних розмов про стилі та жанри музики. Ефективними формами взаємодії на інформаційно-пізнавальному етапі виявилася індивідуальна та робота в малих групах: парами чи по 3-4 особи. Отримавши поставлену перед ними педагогом завдання, підлітки самостійно шукали шляхи її вирішення. Такі проекти часто носили міжпредметний характер, змушуючи його учасників залучати інтегровані знання, працювати з різними джерелами інформації (довідкова та художня література, Інтернет). Дослідження засвідчило, що дієвими методами навчання стали методи, спрямовані на підвищення рівня самопізнання учнів: метод усвідомлення особистісного сенсу музичного твору (або інтонаційного сенсу). Цей метод є способом розуміння суті музичного твору з одночасним розкриттям духовного світу підлітка. Ці два аспекти містять у собі можливість бути засобом самопізнання особистості, «провокує» школярів на роздуми про місце людини у світі. Індивідуальність сприйнятого художнього образу робить учня більш активним, його не сковує необхідність усвідомлювати якусь єдину іоб'єктивну сутність твору, нібито відому лише композитору і педагогу. Учні стає цікаво поділитися один з одним результатами художнього пізнання. Інтерес для оволодіння учнями методами самопізнання представляє досвід ведення «Щоденника музичних вражень», що сприятиме запам'ятовуванню музичних творів і термінів, спонукати до постійного та об'єктивного оцінювання своєї власної діяльності, до рефлексивних процесів в широкому розумінні. Використовуються методи, спрямовані на підвищення рівня активної самодіяльності підлітків, а саме: завдання, що базуються на поєднанні репродуктивної і творчої діяльності (аналіз фрагментів і цілих музичних творів, складання та виконання творчих завдань на занятті, придумування і розгадування музичних ребусів, створення частівок); метод проектів (з публічним аналізом); дослідницький метод (підбір, пошук і аналіз літературних джерел для «круглих столів» за заданими проблемами, дослідження біографій композиторів). Використовувалися такі прийоми і засоби, як: створення естетичних ситуацій і «занурення» в атмосферу естетичних цінностей (наповнення навколишнього середовища предметами-образами, предметами декоративно-прикладного мистецтва); застосування інформаційних аудіо- і відео-технологій (перегляд відеофільмів, прослуховування музичних творів, Інтернет); освоєння, поряд з традиційними музичними знаннями, наступного «самоосвітнього тезауруса»: музичний стиль (історичний, національний); індивідуальний стиль композитора-майстра; взаємозв'язок серйозною і легкою музики, місце і значення музики

в театрі і кіно; музика та засоби масової інформації; лад, розмір, фактура як базисні засоби музичного виконання; література про музику, музичні довідники та енциклопедії, домашня фонотека і відеотека та ін.

Однією з сучасних технологій, що використовувалася на уроках музики – метод проектів, в основі якого лежить вміння учня орієнтуватися в інформаційному просторі і самостійно конструювати свої знання. Проектну діяльність можна використовувати на уроках засвоєння, закріплення та узагальнення матеріалу. У проектних завданнях на уроках музики в 7-х класах мають місце добре знайомі підліткам поняття в поєднанні з новими знаннями. Так, на уроці музики ми запропонували учням дослідити проблему «Чи може бути сучасною класична музика?» Учні, з одного боку, використовували знання, отримані на уроках музики, а з іншого, застосовували інтегровані знання, вміння з творчих сфер.

Проектні завдання завершувалися комп'ютерними презентаціями, підготовка до яких мала наступний алгоритм:

1. Розподіл на творчі групи за інтересами.
2. Обрання лідера – організатора і розподіл обов'язків.
3. Отримання завдання. Пошук і збір інформації.
4. Колективна робота: сортування інформації.
5. Консультація з вчителем та редагування інформації.
6. Захист презентації.

Алгоритм роботи вчителя:

1. Вибір теми.
2. Постановка цілей і завдань перед підлітками.
3. Знайомство з джерелами інформації.
4. Редагування інформації з учнями, введення в комп'ютер.
5. Оцінка презентації.

З метою набуття музично-слухацької компетентності учня-підлітка, поглиблення набутих відомостей і вмінь на попередньому етапі, набуття необхідних знань з методики слухання музики застосовано низку методів: створення накопичувача біографій видатних композиторів та музичних творів, концертних виступів видатних музикантів та колективів світу; накопичення електронного слухацького репертуару з національної культури (української та китайської); самостійна розробка фрагментів власних музично-творчих проектів з фіксованим самоаналізом вдалих і помилкових фрагментів.

Третій етап формувальної методики, активно-творчий, розвивався за такими напрямками: усвідомлено вмотивована активізація самовдосконалення музично-слухацької діяльності; застосування набутих знань з музичної культури (української та китайської), участь у самостійно спроектованих мистецьких заходах; розширення практичних умінь, рефлексія музично-слухацької компетентності, поглиблення інтересу до сучасної музичної культури. Способи самооцінки і рефлексії на уроках музики можуть реалізовуватися як у аспекті колективної розумової діяльності, так і в ході самостереження, самоаналізу, самокритики тощо. Для оцінки та самооцінки обираються такі завдання, де існує об'єктивний однозначний критерій оцінювання (наприклад, кількість музичних звуків) і, навпаки не обираються ті, де неминуча суб'єктивність оцінки (наприклад, виразність виконання). Засобом пред'явлення власних досягнень учня для їх оцінки є «Портфель досягнень учня», куди він збирає власні музичні досягнення: творчі роботи: малюнки; ілюстрації до пісні; ілюстрації до прослуханих творів; кращі роботи: виконання тестів, контрольних робіт, кросворди, вікторини; аудіо записи продуктів навчально-пізнавальної діяльності учня: самостійно знайдені інформаційні матеріали з додаткових джерел; доповіді; повідомлення; роздуми про відібраний матеріал та інше. Результатом такої роботи є виставка портфоліо, де учні можуть продемонструвати свої досягнення.

З метою вдосконалення процесу формування слухацької культури підлітків засобами мультимедійних технологій у навчально-музичній діяльності, закріплення отриманих знань, набутих умінь і навичок на попередніх етапах, придбання

необхідних музично-слухацьких компетенцій компетенцій з музичної культури, активізації індивідуальної творчості застосовано низку методів: створення Інтернет-презентацій з історії музичного мистецтва, діяльності видатних композиторів та музикантів-виконавців, колективне обговорення мультимедійних методик; представлення зразків самостійної творчості (доповіді, самоаналіз тощо); захист творчо-мультимедійних проєктів (тематичні фрагменти уроків музики, шкільні заходи, самоспроєктовані музичні вечори тощо).

Висновки та перспективи подальших досліджень. Унаслідок упровадження в процес формування слухацької культури підлітків мультимедійних технологій у музично-навчальній діяльності запропонованої авторської методики відзначено позитивну динаміку з усіх компонентів досліджуваного феномена, що підтверджує ефективність її застосування на уроках музики у загальноосвітніх закладах. Подальші наукові дослідження плануємо присвятити особливостям формування слухацької культури підлітків у позакласній роботі.

Список використаних джерел

1. Барило С. Організація музично-слухацької діяльності на уроках музичного мистецтва в початковій школі / С.Барило [Електронний ресурс]. – Режим доступу: irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe
2. Василенко Е.В. Шляхи застосування комп'ютерних технологій на уроках музичного мистецтва / Е.В. Василенко // Мистецтво в школі (музика, образотворче мистецтво, художня література). – №1(13). – 2010. – С. 3 - 5.
3. Гаврілова Л.Г. Формування професійної компетентності майбутніх учителів музики засобами мультимедійних технологій. Монографія / Л.Г. Гаврілова. – Київ: Видавництво НПУ ім. М.П. Драгоманова, 2014. – 404с.
4. Ростовський О.Я. Методика викладання музики у початковій школі: / О. Я. Ростовський. – Тернопіль : Навчальна книга. – Богдан, 2000. –
5. Столярчук Л.І. Використання комп'ютерних технологій на уроках музики /Л.І.Столярчук [Електронний ресурс]// Режим доступу: <http://intkonf.org/stolyarchuk-li-vikoristannya-kompyuternih-tehnologiy-na-urokah-muziki/>

References

- 1.Barylo S. [Organization of musical and listening activity at musical art lessons at elementary school] Orhanizatsiia muzychno-sluhatskoi diialnosti na urokakh muzychnoho mystetstva v pochatkovii shkoli [Elektronnyi resurs] / S.Barylo.– Rezhym dostupu: irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe
- 2.Vasylenko E.V. [Ways of using computer technologies at musical art lessons] Shliakhy zastosuvannia kompiuternykh tekhnologii na urokakh muzychnoho mystetstva / E.V. Vasylenko // Mystetstvo v shkoli (muzyka, obrazotvorche mystetstvo, khudozhnia literatura). – №1(13). – 2010. – S. 3 - 5.
- 3.Havrilova L.H. [Formation of professional competence of future music teachers by means of multimedia technologies] Formuvannia profesiinoi kompetentnosti maibutnikh uchyteliv muzyky zasobamy multymediinykh tekhnologii. Monohrafiia / L.H. Havrilova. – Kyiv: Vydavnytstvo NPU im. M.P. Drahomanova, 2014. – 404s.
- 4.Rostovskiy O. Ya. [Methodology of teaching music in elementary school] Metodyka vykladannia muzyky u pochatkovii shkoli : [navch.-metodychnyi posibnyk] / O. Ya. Rostovskiy. – Ternopil: Navchalna knyha. – Bohdan, 2000.
- 5.Stoliarchuk L.I. [The use of computer technology in music lessons] Vykorystannia kompiuternykh tekhnologii na urokakh muzyky /L.I.Stoliarchuk [Elektronnyi resurs] // Rezhym dostupu: <http://intkonf.org/stolyarchuk-li-vikoristannya-kompyuternih-tehnologiy-na-urokah-muziki>

Раскрыта методика формирования слушательской культуры подростков средствами мультимедийных технологий на уроках музыкального искусства, состоящая из трех этапов: подготовительного, информационно-познавательного, активно-творческого. Обоснованы направления развития каждого из этапов, разработаны три блока методов: методы мотивации учащихся к формированию слушательской культуры средствами мультимедиа; методы, направленные на повышение самопознания учащихся средствами мультимедиа; методы активизации самосовершенствования музыкально-слушательской деятельности подростков средствами мультимедийных технологий.

Ключевые слова: музыкально-слушательская культура, мультимедийные средства, урок музыкального искусства, ученики подросткового возраста. поэтапная методика.

The purpose of the article is to highlight the step-by-step methodology for forming a student culture of adolescents with the use of multimedia tools. The technique of formation of the adolescent listening culture by means of multimedia technologies in the lessons of musical art is described. It consists of three stages: preparatory, information-cognitive, active-creative. The directions of development of each stage are determined. The first, preparatory stage: actualization and motivation of students for educational and musical activity using multimedia tools, setting appropriate priorities; adaptation in multimedia means, expansion of musical repertoire due to replenishment of own information achievements; dissemination of artistic and musical knowledge, reflection of one's own possibilities for using multimedia technologies in educational and musical activity, deepening of interest in raising one's own level of musical self-study. The second stage: preservation of motivation for the use of multimedia in musical and educational activities teenagers and their attraction to the acquisition of information and music-listening literacy; deepening knowledge of the musical art, expanding the musical repertoire by hearing; acquiring musical-listening competencies in mastering techniques for listening to music; critical thinking and self-evaluation of their own achievements, deepening of interest in independent musical activity, raising their own level of special musical and listening achievements. The third stage: consciously motivated activation of self-improvement of musical-listening activity; application of acquired knowledge on musical culture, participation in self-designed events; the expansion of practical skills, the reflection of musical-listening competence, the deepening of interest in contemporary musical culture. Three blocks of methods have been formed, corresponding to three stages of formation, namely: methods of motivating students to form a listening culture by means of multimedia; methods aimed at increasing students' self-knowledge through multimedia; methods of activating self-improvement of musical-auditory activity of teenagers by means of multimedia technologies.

Key words: musica- listening culture, multimedia, music art lesson, adolescents, step-by-step methodology.